

ONA VATAN HAQIDAGI BADIY ASARLARNING MAZMUNI

Sayfilloyeva Diyorabonu Sa'dulloyevna

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti talabasi

Shodiyev Faxriddin Teshayevich

Ilmiy rahbar

Annotatsiya: *Mazkur maqolada o'zbek adabiyotida Ona Vatan madhining badiiy talqini, bu mavzuning tarixiy shakllanishi va taraqqiyoti, mumtoz, jadid hamda zamonaviy adabiyotda qanday aks etgani tahlil qilinadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf darsliklarida Vatanga muhabbatni shakllantirishdagi badiiy adabiyotning ahamiyati o'rganiladi. "O'zbekiston – Vatanim manim" turkumidagi asarlarning tahlili orqali bolalarda vatanparvarlik tuyg'usini shakllantirishdagi samarali metodlar yoritiladi. Shuningdek, jadid adabiyotining vatanparvarlik g'oyalarini hozirgi boshlang'ich ta'limga integratsiyalash imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.*

Kalit so'zlar: *Vatan, adabiyot, vatanparvarlik, boshlang'ich ta'lim, badiiy talqin, "O'zbekiston – Vatanim manim", jadidchilik, axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar.*

Ona Vatan har bir inson hayotida eng muqaddas tushuncha bo'lib, unga bo'lgan muhabbat yuksak insoniy fazilatlarini shakllantiradi. Vatanparvarlik – bu shunchaki tuyg'u emas, balki faol hayotiy pozitsiya, fidoyilik va milliy g'ururning ifodasidir. O'zbek adabiyotida Vatan g'oyasi doimo dolzarb bo'lib kelgan. Mumtoz adabiyotda bu mavzu diniy-ma'naviy ruh bilan uyg'unlashgan bo'lsa, jadidlar asarlarida uyg'onish, milliy o'zlikni anglash, ma'rifatparvarlik ruhida namoyon bo'lgan. Bugungi zamonaviy adabiyotda esa Vatanga sadoqat, istiqlool ne'matlariga shukronalik, yurtga xizmat qilish g'oyalari yetakchi o'rinni egallaydi. Ayniqsa, bu mavzu boshlang'ich ta'limda alohida e'tibor talab etadi. Zero, Vatanga muhabbat bolalikdan shakllantirilishi lozim.

Bu borada adabiyotning tarbiyaviy imkoniyatlari beqiyosdir. Ona Vatan mavzusi har bir xalq adabiyotida eng yuksak, muqaddas mavzulardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, bolalarning dunyoqarashini shakllantirishda, ularni Vatanni sevishtga, uni ardoqlashga o'rgatishda adabiyot, ayniqsa, badiiy asarlarning roli beqiyosdir. Boshlang'ich sinf darsliklarida Ona Vatanga bag'ishlangan she'r va hikoyalarning berilishi bevosita o'quvchilarda vatanparvarlik tuyg'ularini uyg'otish, ularni barkamol shaxs etib tarbiyalash maqsadini ko'zlaydi.

Boshlang'ich sinf "O'qish" darsliklarida ko'plab vatanparvarlik ruhidagi she'rlar keltirilgan bo'lib, ular orqali bolalarning yuragida Vatanga muhabbat, uni madh etish istagi shakllanadi. Masalan: Erkin Vohidovning "O'zbekiston" she'ri: bu she'rda muallif O'zbekistonni aziz Vatan sifatida tasvirlaydi. She'rda Vatanning betakror tabiati, tinchligi, osoyishtaligi madh etiladi. Oddiy, ravon tilda yozilgan bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilari tomonidan oson qabul qilinadi. G'afur G'ulomning "Vatan" she'ri: bu asarda Vatanga muhabbat, fidoyilik g'oyalari o'z aksini topgan. "Vatan – ona", "Vatan – jon" kabi badiiy tasvirlar orqali bolalarda Vatanga bo'lgan mehr uyg'otiladi.

Boshlang'ich sinflar uchun mo'ljallangan darsliklarda hikoya va ertaklar orqali ham Vatanga sadoqat g'oyalari beriladi. Masalan: Abdulla Qahhorning "Ko'rmagan bola" hikoyasi: bolalar orqasidan urushga ketgan ota obrazi orqali Vatanni himoya qilish, sadoqat bilan xizmat qilish g'oyalari ilgari suriladi. "Oltin bolta" (xalq ertagi): bu ertakda yerga, elga hurmat, mehnat qilish va uni qadrlash g'oyalari ilgari suriladi, bu esa o'z Vataniga sadoqatli bo'lish fikrini mustahkamlaydi.

O'zbek mumtoz adabiyoti – yurt tarixining ma'naviy ko'zgusi. Bu adabiyotda Vatanni madh etish, uni muqaddas zamin sifatida tasvirlash kuchli ifodalangan. Ayniqsa, Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur, Mashrab, Ogahiy kabi ijodkorlar o'z asarlarida yurti, xalqi va ona zamin haqidagi fikr-mulohazalarni chuqur badiiy tahlilga olib kirgan. Alisher Navoiy uchun Vatan – bu faqatgina yashash joyi emas, balki insoniy barkamollikka eltuvchi muqaddas

makondir. Uning “Hayrat ul-abror” dostonida yurt boshqaruvi, adolat va farovonlik orqali Vatan obod bo‘lishi g‘oyasi ilgari suriladi. Navoiy shunday deydi:

“Vatan bo‘lsa obod – xalq bo‘lar shod, Adolatli sulton – xalq uchun omad.”
Zahiriddin Muhammad Bobur o‘zining “Boburnoma” asarida xorijiy yurtlarda bo‘lishiga qaramay, Andijonga bo‘lgan cheksiz sog‘inchi, shirin xotiralari orqali Vatanning inson qalbidagi o‘rni qanday kuchli bo‘lishini ko‘rsatadi.

“Har kimsa yurtin tark qilsa, g‘arib bo‘lur,
G‘arib yurtda o‘tmish har lahza sabr bo‘lur.”

Bu misollar shuni ko‘rsatadiki, mumtoz adabiyotda Vatanni sevis, uni madh etish faqat shoirlik burchi emas, balki xalqni uyg‘otuvchi ma‘naviy qudratdir.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida jadidchilik harakati vujudga keldi. Bu harakat vakillari – Abdulla Avloniy, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Cho‘lpon, Munavvarqori Abdurashidxonov kabi ma‘rifatparvarlar Vatan g‘oyasini badiiy adabiyotda yangicha yondashuv bilan tasvirladilar. Ular uchun Vatan – bu o‘z ona yurtini ilm bilan obod qilish, zamonaviy taraqqiyotga olib chiqish, xalqni o‘qitish, bolalarni tarbiyalash vositasidir. Abdulla Avloniy o‘zining “Turkiy guliston yoxud axloq” asarida shunday yozadi: “Kimki vatanini sevmasa, inson emasdir. Vatanni sevmok – imondandir.” Behbudiy “Padarkush” asarida jaholat natijasida millat yo‘q bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. Bu asarlarda Vatanga muhabbat, milliy uyg‘onish, o‘zlikni anglash g‘oyalari ustuvordir. Ayniqsa, yosh avlodni tarbiyalashda bu asarlar muhim ahamiyatga ega.

“O‘zbekiston – Vatanim manim” turkumidagi asarlarning tahlili Boshlang‘ich sinfda Vatanga muhabbatni shakllantirishda darsliklardagi asarlarning roli beqiyos. Xususan, “O‘zbekiston – Vatanim manim” turkumiga kiritilgan she‘rlar, hikoyalar, maqolalar orqali bolalar: o‘z yurtini sevis, tarixiy merosini qadrlash, milliy ramzlarni ehtirom qilish, tinchlik, osoyishtalik uchun shukronalik tuyg‘ularini anglaydilar. Shuhrat Rizayevning “Vatan haqida qo‘shiq” she‘ri, Omon Matjonning “Sen yetim emassan, O‘zbekiston!” kabi she‘rlari bolalarning his-tuyg‘usiga yaqin bo‘lib, Vatan obrazini yurakka singdiradi. Dars jarayonida bu asarlarni ifodali o‘qish,

muhokama qilish, rolli sahnalashtirish, mustaqil insho yozish kabi faol metodlar orqali o'quvchilarning Vatanga bo'lgan munosabati mustahkamlanadi.

Jadid adiblar asarlarini boshlang'ich ta'limga tatbiq etish imkoniyatlari Bugungi boshlang'ich ta'limda jadidlar merosidan foydalanish tarbiyada katta samara beradi. Jadid adiblar tilining soddaligi, hikmatga boyligi, axloqiy, ijtimoiy g'oyalarga boy bo'lishi ularning asarlarini maktab o'quvchilari uchun mos qiladi. Masalan: Avloniyning "Vatan" she'ri, Behbudiyning "O'g'il bolalarga nasihat"i, Cho'lponning bolalarga bag'ishlangan she'rlari. Bu asarlar yordamida bolalar Vatanni sevish, ilmga intilish, halollik va fidoyilik kabi fazilatlarni o'rganadilar.

Vatanparvarlikni shakllantirishda adabiy-metodik yondashuvlar O'qituvchi quyidagi usullardan samarali foydalanishi mumkin: Ifodali o'qish: asar mazmunini his etish; Munozara: "Nega Vatanni sevish kerak?" mavzusida fikr almashish; Ijodiy topshiriq: "Mening Vatandagi eng yaxshi kunim" mavzusida insho yozish; Rolga kirish: asardagi qahramon obrazini jonlantirish orqali ichki tuyg'ularni ifodalash. Bu metodlar Vatanga bo'lgan muhabbatni chuqurlashtirish bilan birga, o'quvchilar tafakkurini, tasavvurini ham rivojlantiradi. Ona Vatan mavzusidagi badiiy asarlar bolalarda: Vatanga mehr va g'urur tuyg'usini, mustaqillik va tinchlik qadriga yetishni, o'z tarixini va madaniyatini sevishni, fidoyilik va burch tushunchalarini shakllantiradi. Bunday asarlarni o'qish jarayonida o'qituvchi izoh berish, savol-javoblar orqali bolalarda mustahkam hayotiy tushunchalar shakllantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek adabiyotida Ona Vatan madhining badiiy talqini tarixan shakllanib kelgan yuksak badiiy va ma'naviy hodisadir. Bu talqin mumtoz adabiyotda sof poetik ifoda, jadid adabiyotda ma'rifiy-uyg'otuvchilik, zamonaviy adabiyotda esa milliy istiqlol g'oyalari bilan yo'g'rilgan. Boshlang'ich ta'limda bu asarlardan samarali foydalanish bolalarning qalbida Vatanga sadoqat, milliy g'urur, mehnatsevarlik va vijdonlilik fazilatlarini shakllantiradi. Shu bois, "O'zbekiston – Vatanim manim" turkumidagi asarlar, jadidlar ijodi, zamonaviy badiiy matnlar o'qituvchilarning kundalik amaliyotida faol tatbiq qilinishi zarur. Bu – biz tarbiyalayotgan avlodni chinakam vatanparvar etib voyaga yetkazishning eng

samarali yo'lidir. Ona Vatan mavzusida yozilgan badiiy asarlar boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun juda katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Ular orqali bolalarda milliy g'urur, vatanparvarlik, yurt taqdiri uchun mas'uliyat hissi shakllanadi. Shuning uchun boshlang'ich ta'lim tizimida bunday asarlarni tahlil qilish, ularni chuqur tushuntirish o'qituvchining asosiy vazifalaridan biridir. Bu esa, o'z navbatida, farzandlarimizni ona Vatanga sadoqatli, g'ururli, ma'naviy boy shaxslar etib tarbiyalashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mamarasulov N., Qodirova D. "Boshlang'ich ta'limda o'qish fanini o'qitish metodikasi". – Toshkent: TDPU, 2020.
2. "O'qish kitobi". 1–4-sinflar uchun darsliklar. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021–2024.
3. Erkin Vohidov. "Tanlangan asarlar". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2006.
4. G'afur G'ulom. "She'rlar, dostonlar". – Toshkent: G'. G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2010.
5. Z.M. Bobur. "Boburnoma". – Toshkent: Fan, 2002.
6. Avloniy A. "Turkiy guliston yoxud axloq". – Toshkent: Ma'naviyat, 1999.
7. Behbudiy M. "Tanlangan asarlar". – Toshkent: Akademnashr, 2010.
8. Cho'lpon. "Saylanma". – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2017.
9. Boshlang'ich sinf "O'qish kitobi" darsliklari. – Toshkent: O'qituvchi, 2023.
10. "O'zbekiston – Vatanim manim" adabiy to'plami. – Toshkent: Ma'naviyat, 2022.
11. O'zbekiston Respublikasi boshlang'ich ta'lim DTS. – Toshkent, 2021.
12. Hamidov A. "Vatanparvarlik tarbiyasi: nazariya va amaliyot". – Toshkent, 2020.